

Over morele ontwikkeling bij jongeren met een ontwikkelingsachterstand in een gesloten jeugdinrichting, het Equipprogramma en Lawrence Kohlberg.

Inleiding (Meer informatie via: westerla@dds.nl)

In dit korte artikel zal ik het Equip programma en de inhoud van het onderdeel ‘morele ontwikkeling’ in het Equip programma zo goed als mogelijk duidelijk trachten te maken, onder andere aan de hand van de theorie van Lawrence Kohlberg. In het gedeelte 1.1. tot en met 1.5 zal ik het Equip programma stapsgewijs verduidelijken. In het gedeelte 2.1. tot en met 2.5. zal ik dieper ingaan op het onderdeel ‘morele ontwikkeling’ binnen het Equip programma en het verband met de theorie van Lawrence Kohlberg. Ik eindig met een aantal conclusies en aanbevelingen.

1.1. Wat is het Equipprogramma?

Allereerst: wat is Equipprogramma? Het woord equipperen komt ook als Nederlands woord in de Dikke Van Dale voor en daar staat dan bij: ‘van het nodige voorzien, toerusten’.

Equip of ‘het Equipprogramma’ is een methode die in Amerika al enkele jaren wordt toegepast om antisociale of criminele jongeren van de nodige instrumenten te voorzien door ze te trainen in kleine groepen. (Groepen van zes tot tien jongeren bijvoorbeeld.) Tijdens deze training corrigeren de trainers en de jongeren elkaar in de denkfouten die ze maken, en die de meeste mensen overigens maken. Daarbij is de training ook gericht om ze uit te rusten met bepaalde sociale vaardigheden en hen daarmee zo te trainen dat recidive zoveel mogelijk voorkomen wordt. In Amerika bleek uit een onderzoek¹ dat van een gewone groep een jaar nadat de jongens vrij waren gekomen 40,5 % recidiveerde; van een vergelijkbare Equipgroep was dat 15 %.

De kans dat een jongen die een Equiptraining had gehad recidiveerde leek dus bijna 3 keer kleiner dan een jongen die geen Equiptraining had gehad. Equip probeert de jongens via druk op elkaar (zgn. ‘peergrouppressure’) elkaar te laten corrigeren, onder begeleiding van 1 of 2 volwassenen, de Equiptrainers. Dat equippen gebeurt 3 x per week en over het geheel in vier verschillende ‘stappen’. De bijeenkomsten vinden onder schooltijd of op de groep plaats en duren 1 uur. Die stappen zijn: 1. De wederzijdse hulpbijeenkomsten 2. Het trainen van 10 voor hen belangrijke sociale vaardigheden 3. Het evalueren en herbenoemen van kwaadheid en agressie 4. De ‘equipbijeenkomsten’: het trainen in het nemen van een moreel zuivere groeps- (of sociale) beslissing.

1.2. De equiponderdelen: de wederzijdse hulpbijeenkomsten.

De **eerste stap** in de vier verschillende soorten bijeenkomsten die onderdeel zijn van Equip zijn de zgn. ‘wederzijdse hulpbijeenkomsten’. In de wederzijdse hulpbijeenkomsten vertellen de jongens hebben de jongens het over hun denkfouten en hun problemen.

De 4 (hoofd) denkfouten die je als mens kunt maken zijn:

1. Egocentrisme
2. Goedpraten/ Verkeerd Benoemen
3. Uitgaan van het Ergste
4. Anderen de schuld geven

¹ Leeman, L.W., Gibbs, J.C. & Fuller, D. (1993). Evaluation of a multi-component group treatment program for juvenile delinquents. In ‘*Aggressive Behavior*’, (Volume 19), 281-292.

De problemen worden ondergebracht onder 1 of meerdere van de 12 probleemnamen die er volgens de methodiek zijn (Vorrath en Brendtro):

- Negatief zelfbeeld
- Geen rekening houden met jezelf
- Geen rekening houden met anderen
- Problemen met autoriteit
- Snel beledigd
- Anderen uitlokken
- Misleid anderen
- Goedgelovig
- Alcohol of drugsprobleem
- Stelen
- Liegen
- Baldadigheid

In de wederzijdse hulpbijeenkomsten leren de jongens dus dat ze bepaalde denkfouten maken en dat ze, door die denkfouten te maken, bepaalde dingen doen die ze niet zouden moeten doen. Ze leren daarbij ook dat ze anderen kunnen helpen en anders kunnen denken en dat ze door anders te denken ook andere dingen kunnen doen. Door bijv. niet te denken: *'ik moet me verdedigen'*, maar: *'ik ga niet dood van een duwtje tegen mijn schouder'* kun je voorkomen dat je in een vechtpartij of erger verzeild raakt.

1.3. De bijeenkomsten waarin de jongeren leren 'om te gaan met agressie'.

Na deze wederzijdse hulpbijeenkomsten is de **tweede stap** van de Equiptraining: Het evalueren en herbenoemen van kwaadheid en agressie.

De jongens weten nu dat denkfouten een belangrijke oorzaak zijn van wat er mis gaat in hun leven. Equip besteedt nu 10 bijeenkomsten aan kwaadheid en agressie en het onder controle krijgen daarvan.

De eerste van deze serie van 10 wil de jongens duidelijk maken dat je meer keuzes hebt dan agressief worden als je kwaad bent. Het is voor hen belangrijk dat ze inzien dat er met kwaadheid op zich niets mis hoeft te zijn, maar het mag dus niet de enige optie zijn die ze hebben. De voordelen van het jezelf beheersen worden besproken; agressie en kwaadheid worden herbenoemd (als slap en niet effectief); duidelijk wordt dat het gaat om dat je op een goede manier leert omgaan met kwaadheid, niet dat kwaadheid altijd fout zou zijn.

De tweede bijeenkomst in deze serie leert de jongens via de GALG methode hoe je door je denken de reactie op je kwaadheid kunt beïnvloeden. GALG zegt als een soort rationeel emotieve training: er is een Gebeurtenis (bijvoorbeeld regen) daarop volgt de Activiteit van je gedachten (rot weer of aangenaam verfrissend) dan volgt er een Lichamelijke reactie (in elkaar duiken of je prettig voelen) en uiteindelijk zijn er dan de Gevolgen (fluiten of mopperen). Hetzelfde gaat op voor gebeurtenissen waar je agressief op zou kunnen reageren. (Waar je ook de discussie kan krijgen dat de ander niet mag uitlokken!)

De derde bijeenkomst gaat dieper in op de verschillende soorten denkfouten die er zijn, vanuit een duidelijke voorbeeldsituatie: 'Gary's Denkfouten oefening': Gary steekt in kwaadheid zijn vriendin neer, die ernstig gewond raakt. De jongens praten over die situatie en analyseren die zo, dat ze weten waar Gary denkfouten maakte en wat Gary had moeten of kunnen denken om zijn vriendin niet neer te steken.

De vierde bijeenkomst geeft de jongens een aantal technieken om te ontspannen. De jongens weten inmiddels dat ze anders moeten gaan denken, vervolgens gaat het erom dat ze ook de tijd krijgen om anders te gaan denken. Die tijd krijgen ze door zich te ontspannen, ze leren drie technieken en een combinatie van die technieken te hanteren: 1. Diep ademen; 2. Tot tien tellen; 3. Plezierige of vredige gedachten oproepen. Bij het gebruik van die technieken stellen de jongens zich eerst de situatie voor waardoor ze kwaad worden en vervolgens gebruiken ze die technieken om te merken dat ze tijd winnen, ontspannen en anders kunnen reageren. Als onderdeel van het 'plezierige gedachten oproepen' wordt ook verteld dat je ook rustig-kunt-praten-in-jezelf.

De vijfde bijeenkomst leert de jongens een aantal krachtige 'in-jezelf-praten' technieken om kwaadheid te verminderen. (Bijv: 'hij heeft problemen, ik niet' als iemand je probeert uit te lokken of te provoceren.) Daarbij komt dat de jongens moeten leren vooraf na te denken en dat ze leren te denken aan de andere persoon.

De zesde bijeenkomst hebben we het met de jongens over de 'opbouwende gevolgen' als het ze lukt in voor hen moeilijke situaties kalm en rustig te blijven en kalm en rustig te denken. Daarbij leren we ze de opbouwende gevolgen van 'ik-uitspraken' en wijzen we ze op de negatieve consequenties die 'jij-uitspraken' kunnen hebben. De bedoeling hiervan is dat ze op een rustige en duidelijke manier (constructief dus) ook een klacht kunnen uiten.

De zevende bijeenkomst gaat dieper in op de rol van 'zelfuitspraken'. Aan de hand van de dingen die de jongens scoren in hun logboeken (waarin ze bijhouden hoe ze zichzelf iedere dag scoren) kijken we hoe ze zichzelf het beste kunnen 'belonen' als ze iets goeds gedaan hebben. Ze kunnen zichzelf schouderklopjes geven: 'Dat heb ik best goed gedaan' of: 'dat doe ik steeds beter'. Ook als je dingen niet zo goed gedaan hebt kun je jezelf constructieve feedback geven: 'De volgende keer zal ik mijn waarschuwingstekens eerder opmerken'.

De achtste bijeenkomst gaat erover dat de jongens zich realiseren dat ze zelf (vaak) degenen zijn die anderen provoceren. We kijken ook naar de denkfouten die je dan maakt: Egoïsme en Anderen De Schuld Geven. De groepsleden leren ook wat ze kunnen zeggen als medegroepsleden anderen de schuld geven. Bijv: groepslid: 'Ik kwam in problemen omdat mijn beide ouders alcoholist zijn en niet om me geven'. Jij: 'Je bedoelt dat alle mensen met ouders die problemen hebben, andere mensen pijn doen?'

De negende bijeenkomst: we corrigeren in deze bijeenkomst de verstoorde zelfbeelden die de jongens hebben. We laten de jongens elkaar duidelijk maken dat ze, hoewel ze misschien ook wel slachtoffer geweest zijn, vaker dader zijn. Dat doen de jongens door op te noemen wat schadelijke gevolgen kunnen zijn van hun daden (lichamelijk; gebroken botten, gehandicapt etc.; geestelijk: trauma, emotioneel verstijfd etc.; in geld; in het dagelijks leven; met vrienden; enz.). Hier ligt ook een verband met DAP (Denk aan de Andere Perso(o)n(en) die erbij betrokken is/zijn). We verbreden dit door een voorbeeldsituatie te nemen waarin hun grootouders slachtoffer worden van een misdaad. We geven ook een voorbeeld van iemand die zijn eigen leven weer op rails kreeg door DAP.

De tiende bijeenkomst: we bouwen met de peergroep de empathie en werkelijke betrokkenheid op van een verantwoordelijk persoon. Daarmee herstellen we de gewetensfunctie. Ook geven we een overzicht van de belangrijkste punten in het hanteren van kwaadheid en agressieprogramma. We bediscussiëren het verschil tussen een

‘verantwoordelijke geest’ en de ‘geest van de dader’, op zo’n manier dat de jongens met behulp van de groep de geest en het leven willen ontwikkelen van een verantwoordelijk persoon.

Op deze bijeenkomsten ging ik wat uitgebreider in omdat ze van wezenlijk belang zijn als onderdeel van deze training. Als de jongens eenmaal door hebben dat ze anders kunnen denken en reageren als ze kwaad zijn dan ze doen en hoe ze anders kunnen denken, dan hebben we als Equiptrainers al een groot deel van ons werk gedaan.

1.4. De sociale vaardigheden als onderdeel van het Equipprogramma.

De **derde stap** is dat we tien sociale vaardigheden trainen die de jongens het meest nodig blijken te hebben. Die tien vaardigheden (afgeleid van een lijst van 50 vaardigheden van Goldstein) zijn:

1. Een klacht op een constructieve manier uiten
2. Zorgen voor iemand die verdrietig is of overstuur
3. Op een opbouwende manier omgaan met negatieve druk van leeftijdsgenoten
4. Zorgen dat je niet betrokken raakt in een gevecht
5. Anderen helpen
6. Een moeilijk gesprek voorbereiden
7. Op een opbouwende manier omgaan met iemand die kwaad op je is
8. Waardering en zorg uiten
9. Op een opbouwende manier omgaan met iemand die je ergens van beschuldigt
10. Op een opbouwende manier reageren op een mislukking

Waarom deze sociale vaardigheden? Goldstein heeft voor het Equip programma juist deze sociale vaardigheden gekozen omdat dit meestal die sociale vaardigheden zijn die ‘antisociale en criminelere’ jongeren vaak missen.

Het leren van de sociale vaardigheden gaat in een viertal fasen:

1. De vaardigheid begrijpen doordat die wordt voor gedaan
2. Het proberen van de vaardigheid door na te doen in een rollenspel
3. De uitvoering van de vaardigheid verbeteren aan de hand van feedback op je gedrag
4. Verdere verfijning en generalisatie door de nieuw geleerde vaardigheid te oefenen in verschillende uitdagende situaties.

De jongens maken tijdens deze training gebruik van het Sociale Vaardigheden Oefen Formulier. Daarop staat ook een opdracht die ze tussen de bijeenkomsten door moeten invullen en kunnen ze scoren hoe goed ze vinden dat ze een bepaalde opdracht hebben gedaan. Dat formulier nemen ze mee naar de volgende bijeenkomst, we bekijken dan hoe hun vooruitgang is etc.

Tijdens de bijeenkomsten spelen de trainers de vaardigheid eerst voor (fase 1) voordat de groepsleden de vaardigheden naspelen (fase 2). Het bespreken van de vaardigheid vindt plaats in de ‘ik vind’ vorm, met respect en serieus (fase 3). Als laatste (fase 4) kijken we gezamenlijk welke vaardigheden de jongens kunnen oefenen in nog uitdagende situaties.

Verder wordt de jongens geleerd de vaardigheden stapsgewijs op te bouwen. Bijvoorbeeld bij de vaardigheid ‘Een klacht op een constructieve manier uiten’: 1. Identificeer het probleem; 2. Plan en denk vooruit; 3. Uiteindelijk; 4. Doe een opbouwend voorstel.

1.5. De bijeenkomsten die gaan over de morele keuzes.

De **vierde** stap na de sociale vaardigheden en de training in het omgaan met agressie en denkfouten zijn de bijeenkomsten die een sociaal zuivere beslissing te weeg willen brengen. Deze bijeenkomsten over bepaalde specifieke situaties worden ook wel de sociale beslissings- of morele beslissingsbijeenkomsten genoemd. Het uitdrukkelijke doel van een sociale beslissingsbijeenkomst is de groep te trainen in het ‘sociaal volwassen en zuiver moreel oordelen’. Hierdoor helpen de groepsleden elkaar in hun morele ontwikkeling. We gebruiken hierbij de 6 stadia van morele ontwikkeling van Kohlberg. Er zijn een paar simpele regels voor deze bijeenkomsten, die overigens ook voor de andere bijeenkomsten gelden:

- Luister naar wat anderen te zeggen hebben
- Als je kritiek hebt op een ander groepslid, dan moet je diegene ook de kans geven hierop te reageren
- Je mag elkaar niet belachelijk maken of bedreigen
- Als je het niet met elkaar eens bent, let dan goed op dat je niet afdwaalt naar een onderwerp waar het eigenlijk niet om gaat.
- Praat nooit met iemand buiten de groep over wat er in de groep gezegd wordt.

In de equipsituaties worden een aantal probleemsituaties voor gelegd aan de jongens. De jongens beantwoorden een aantal vragen over een dergelijke probleemsituatie. Bijvoorbeeld:

* Alonzo loopt over straat met zijn vriend Rodney. Rodney blijft plotseling staan bij een prachtige rode sportwagen. Kijk! De sleutels zitten er nog in! Laten we testen wat deze auto allemaal kan! Kom, laten we gaan!

Wat moet Alonzo zeggen of doen?

1. Moet Alonzo Rodney overhalen om de auto niet te stelen?

Ja/ nee/ weet niet

2. Stel dat Rodney tegen Alonzo zegt dat iemand die zomaar zijn sleutels in de auto laat zitten het verdient om bestolen te worden, moet Alonzo Rodney dan overhalen om de auto niet te stelen?

Ja/ nee/ weet niet (Etc)

De jongens moeten deze vragen beantwoorden en het er vervolgens met elkaar over hebben waarom ze verschillend antwoorden, als ze verschillend antwoorden. De equipervaring in Amerika is dat de jongens in een equipgroep meestal in meerderheid de juiste antwoorden geven (dus 3 of 4 van de 6 zeggen bijv dat Alonzo Rodney moet overhalen om de auto niet te stelen) en dat is dan ook de basis om vanuit te gaan discussieren. Met dit gegeven krijg je ook duidelijk dat het erom gaat dat de jongens elkaar zelf corrigeren. Immers: in meerderheid zitten de juiste gedachten al in de groep. Uiteindelijk zal dan vaak blijken dat de groep zelf d.m.v. goede argumenten een jongen met een minderheidsstandpunt weet te overtuigen. Uiteraard hopen we dat de jongens dit soort discussies ook op deze manier blijven voeren als ze eenmaal terug in de samenleving zijn. Daarbij ook dat ze zich buiten niet ‘mee laten slepen’ door de negatieve sociale druk van ‘peers’. Uiteindelijk is het doel van de

equipbijeenkomsten dat de groep komt tot een zo eenduidig mogelijk moreel zuiver standpunt.

In het algemeen moeten de trainers letten op de volgende aandachtspunten:

- Hebben de groepsleden geïnteresseerd en betrokken meegedaan?
- Had elke opmerking van de serieuze groepsleden een constructieve waarde?
- Werd het aangemoedigd als groepsleden lieten merken wat ze *zouden moeten* doen? Werd dit dan herbenoemd als sterk? (Bijv: ja, er is moed nodig om het juiste te doen.)

2.1. Kohlberg en de stadia van morele ontwikkeling.

Ik ga in 1.5. ook wat uitgebreider in op het onderdeel morele ontwikkeling om hier het verband naar de theorie van Lawrence Kohlberg te kunnen leggen.

Volgens Kohlberg is de morele ontwikkeling te beschrijven in de volgende 6 stadia (tot 1974 gebruikte Kohlberg ook wel 7 stadia, aan stadium 1 ging een zgn. 'nulstadium' vooraf waarin de baby puur egocentrisch geïntereerd zou zijn. Later heeft hij dit 'nulde stadium' laten vallen):

NIVEAU	STADIUM	SOCIALE ORIENTATIE
Preconventioneel	1	Straf en gehoorzaamheid
	2	Individualisme, 'dealtjes sluiten'
Conventioneel	3	Wederzijds respect als basis
	4	Regels beamen en volgen
Postconventioneel	5	Iets 'positiefs willen bijdragen'
	6	Een principieel geweten als basis

Deze stadia worden in sommige artikelen net wat anders omschreven; over alle stadia valt in verband met het Equip programma en de jongeren zeker het een en ander op te schrijven. Kohlberg was van mening dat je geen stadia 'overslaat' en dat je van het ene stadium naar het andere overgaat. Wel zou je een gemiste ontwikkeling later nog kunnen 'bijwerken'.

Als we beginnen bij stadium 1 dan kunnen we zeggen dat kinderen het geweten bij de ouders leggen. Het geweten wordt zo 'geexternaliseerd'. Uiteraard doen kinderen dit niet bewust, dit is onderdeel van hun ontwikkeling. Ouders zijn de autoriteit die kinderen straffen en belonen voor wat wel en niet kan of mag. Dit stadium zou kunnen lopen tot een jaar of 5 dan wel 6, sommige kinderen zullen sneller dan anderen zich in stadium 2 bevinden. Daarin begint het kind te onderhandelen met de ouders. 'Als ik nu boodschappen ga doen, mag ik dan 15 minuten langer opblijven?' Dit onderhandelen zal zo tussen de 5 en 10 -11 jaar plaats vinden. Als de ouders niet goed met dit onderhandelen omgaan (vooral ook eerlijk onderhandelen en daarbij toch ook duidelijke grenzen stellen) kan het goed gebeuren dat kinderen hun ouders op een bepaalde manier kunnen chanteren. Het onderhandelen verwordt dan tot iets als 'als ik geen snoep van je krijg ga ik geen boodschappen voor je doen!'

Stadium 3, het vanuit wederzijds respect denken en handelen is de 'ontwikkelingsopdracht' voor jongeren zo tussen de 9 en 16 tot 18 jaar. (Overigens is ook het beginnen met het denken in stadium 4 een ontwikkelingsopdracht voor jongeren in deze leeftijd.) Je hoopt als equiptrainer, dat ze, als ze jongvolwassen zijn, zo rond een jaar of 20, in elk geval vaak deze

stadia 3 en 4 gebruiken in hun argumentaties en redematies. Overigens twijfelde Kohlberg zelf soms wel aan de wetenschappelijke onderbouwing en de bruikbaarheid van zijn stadium 6.

2.2. De eerste twee stadia van Kohlberg a.d.h.v. een praktisch voorbeeld.

De eerste twee stadia van morele ontwikkeling volgens Kohlberg zijn vaak goed terug te zien bij jongeren die vast zitten in gesloten justitiële inrichtingen. Onderzoek van o.a. Daan Brugman heeft aangetoond dat jongeren die vast zitten vergeleken bij vergelijkbare jongeren 'buiten' achter blijven in hun morele ontwikkeling. Deze ontwikkelingsachterstand tracht het Equip programma te herstellen door het aanbieden van morele dilemma's. Het eerder beschreven dilemma van Rodney en Alonzo is zo'n moreel dilemma. Voor veel volwassen lezers kan het vanzelfsprekend zijn: uiteraard zou Alonzo Rodney dienen over te halen de auto niet te stelen.

Bij een deel van de jongeren waar ik in Equip groepen mee gewerkt heb is dit niet zo vanzelfsprekend. Argumenten die ik dan hoor zijn bijvoorbeeld: 'dan moet de eigenaar de sleutels er maar niet in laten zitten, dan vraagt hij er toch om' en: 'je wordt toch nooit gepakt als je joyride'.

Deze beide argumenten zijn duidelijk argumenten op het niveau van stadium 1. Het is de vraag naar autoriteit die straft. Als die autoriteit er niet is of niet straft, of niet ziet wat je doet is het dus geoorloofd de wet te overtreden en strafbare feiten te begaan. Dit is wat ik ook wel een jongens in een gesloten inrichting hoorde zeggen: 'ze hadden me de eerste keer veel strenger moeten straffen, dan had ik wel begrepen dat ik het niet mocht doen'. Dan hebben ze het bijvoorbeeld over het systeem van voorwaardelijke en alternatieve straffen wat in Nederland vaker gebruikt voordat er een straf als opsluiting in een gesloten inrichting aan te pas komt.

In het argument over de eigenaar die zijn sleutels in de auto laat zitten zit ook enigszins de onderhandeling: alsof je onderhandelt met de eigenaar: dus als de auto er staat met sleutel mag die wel gestolen worden en de auto zonder sleutel niet? Ik denk zelf dat de eigenaar in beide gevallen neen zal zeggen, maar er zijn dus (groepen) jongeren die daar volkomen anders over denken.

In het gesprek over deze dilemma's proberen we de jongeren elkaar in te laten zien dat ze dus denkfouten maken in hun argumentaties. Dat het egocentrisch is om de auto mee te nemen en dat ze zichzelf goedpraten en anderen de schuld geven door de eigenaar de schuld te geven van hun autodiefstal. Het mooiste is dat als jongeren dat tegen elkaar zeggen, wat in de meeste groepen zitten ook wel jongeren die zeggen dat dit joyriden 'gewoon diefstal' is. Kunnen Equiptrainers via de jongeren gedaan krijgen dat ze elkaar hierop corrigeren dan zijn de trainers werkelijk goed methodisch aan de slag met deze jongeren. Dan wordt de methodiek van 'positieve peergrouppressure' daadwerkelijk gebruikt.

2.2.Het derde stadium van Kohlberg betrekken bij het Equipgesprek.

Juist doordat veel jongeren die in een gesloten instelling zitten stadium 1 of 2 argumenten gebruiken is het van belang daar over uit te stijgen. Door argumenten en vragen te gebruiken als 'hoe zou jij het vinden als jouw scooter/ brommer gestolen zou worden' als je de sleutels

erin had laten zitten proberen we de jongeren te laten denken op stadium 3 van Kohlberg. Vooral het stellen van de juiste vragen is hier voor de Equiptrainers een erg mooie uitdaging. Het derde stadium van Kohlberg, het 'wederzijds respect', wordt door dit soort vragen (nogmaals, hopelijk vooral ook door de deelnemers) geïntroduceerd.

We gebruiken dan ook rollenspelen, zodat de deelnemers zich werkelijk kunnen inleven in de situatie: je komt bij je scooter en die blijkt gestolen. 'Shit man, dat is balen, mijn scooter is gestolen' is nog een van de meest gekuiste versies als eerste reactie uit een dergelijk rollenspel. Vervolgens blijkt dus dat je dat helemaal niet leuk vindt, en dan volgt vaak dus de onvermijdelijke vraag: dus hoe zou de eigenaar van de auto zich dan voelen?

'Nee, die vindt dat ook helemaal niet leuk', is dan vaak het antwoord.

Daarmee hebben we het gesprek dus naar het stadium 3 van Kohlberg weten te tillen. De deelnemers bevestigen hiermee de gedachtegang: 'wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet'.

Er zijn erg goede Equiptrainers die veel manieren gevonden hebben om telkens weer terug te komen op dit principe: 'hoe zou jij het vinden als je Op die puntjes kun je veel verschillende dingen invullen: 'berooft was, in elkaar geslagen werd, als gevolg daarvan in het ziekenhuis lag, gedeeltelijk invalide werd door een vechtpartij, iedere dag gepest werd etc. etc.'

Door vaak deze rollenspelen te doen en met dit soort vragen terug te komen zien we dat de jongeren zich langzamerhand het stadium 3 van Kohlberg eigen maken en dus zich veel beter kunnen inleven in anderen.

Dat is ook hun 'ontwikkelingsopdracht'. Jongeren van deze leeftijd, zo tussen de 12 en 18 jaar, zouden ook hiermee bezig dienen te zijn, met dit stadium 3 en hopelijk ook al stadium 4. Als een groep goed loopt kun je als Equiptrainer zelfs zo nu en dan deze stadia bespreken met de jongeren en het waarom van bepaalde vragen uitleggen. Dan komen sommigen jongeren zelfs tot uitspraken als: 'je wilt toch op een eerlijke manier je geld verdienen en iets voor de maatschappij betekenen', wat een mooi argument op stadium 4 kan zijn.

Zelf heb ik het soms meegemaakt in gesprekken over levensovertuiging en religies, dat bij sommige gesprekken zelfs argumenten op het niveau van stadium 5 (en 6?) werden gebruikt, maar dat is vrij uitzonderlijk.

2.3.Voorwaarden voor een goed Equipgesprek over morele dilemma's.

Van groot belang is het dat er aan een aantal voorwaarden voldaan wordt als een instelling met deze Equip methodiek aan de slag wil. Zo zal in de hele instelling er bekendheid met deze methodiek dienen te zijn.

Heeft een jongere tijdens een Equipbijeenkomst net heel mooi aangeleerd wat zijn denkfouten zijn dan kan het zijn dat hij op de groep een groepsleider terecht op een denkfout wijst in diens argumentatie. Als hij vervolgens een grote mond van de groepsleider terug krijgt (bijv. iets als: 'Hoezo egocentrisme? Wil je je grote mond wel eens houden!') zal een jongere minder snel geneigd zijn zich de methodiek eigen te maken.

Goed voorbeeldgedrag van medewerkers van de gesloten inrichting kan dus wonderen doen. Helaas merk ik in mijn eigen Equiptrainingen dat ook mensen die met jongeren werken regelmatig denkfouten maken.

Zo is het illegaal gebruik van allerlei software en het illegaal kopiëren van CD's een levendig gebruik onder een aantal van deze medewerkers.

Zij maken vervolgens dezelfde soort denkfouten als de jongeren bij het stelen van een auto met argumenten als:

‘Artiesten verdienen toch genoeg’ of ‘Moeten ze die CD’s maar niet zo schandalig duur maken’ of: ‘Bill Gates is al multimiljardair’, of: ‘de pakkans is bij illegale CD’s is toch 0’ of: ‘waarom zou je naar de winkel gaan als je het zo vanuit je luie stoel kunt downloaden’? Uiteraard zien de medewerkers die ik train wel in dat dit vergelijkbaar is met de denkfouten die de jongeren maken. Er zijn gelukkig wel (uitzonderlijk) sommige medewerkers die dan hun ideeën veranderen en soms zelfs is er een medewerker die hardop meedeelt dat die vanaf nu nooit meer illegaal CD’s zal kopiëren, maar die in het vervolg gaat kopen in de winkel. Als Equiptrainer dien ik ook weer niet roomser dan de Paus te zijn en daarbij: Equip en morele ontwikkeling begint met het eerlijk zijn over wat je denkt.

Dus prijs ik deze medewerkers uitvoerig dat ze zo eerlijk zijn over hun illegale activiteiten, en zeg ze dat dit het begin is van alle goede Equipbijeenkomsten: dat Equiptrainers door hun eerlijkheid voorbeeldgedrag laten zien en een open gespreksklimaat neerzetten. Ik begin vaak in bijeenkomsten met de jongeren ook met eerst te vertellen dat ik vroeger, als kind en puber, ook wel geld van mijn moeder stal. Daarover kunnen sommige jongeren weer heel verontwaardigd zijn: hoe kun je nu van je moeder stelen die je 9 maanden heeft gedragen, je heeft groot gebracht etc. etc. Met deze uitspraken hebben we al gelijk het open en eerlijke gespreksklimaat wat nodig zal zijn voor een goede Equip bijeenkomst. Uiteraard vertel ik dan dat ik dit van mijn moeder stelen inmiddels niet meer doe: je kunt je gedrag dus veranderen! Dat is gelijk ook een positieve insteek die je als trainer bij het Equip programma hard nodig hebt.

Dus in deze zin kun je als medewerker door zelf open te zijn over je eigen ‘illegale activiteiten’, al dan niet in het (verre) verleden een goed, open en eerlijk gespreksklimaat neerzetten wat noodzakelijk is voor de Equipbijeenkomsten en zeker die over morele ontwikkeling. Dat is een grote uitdaging voor een Equiptrainer: een gelijkwaardige gesprekspartner zijn voor de jongeren, zonder daarbij je rol als begeleider van de bijeenkomsten uit het oog te verliezen. Vanuit die gelijkwaardigheid wordt het vaak ook gemakkelijker om de jongeren open en gelijkwaardig aan het woord te laten en te komen tot een ‘positieve peergroup pressure’.

Want wat heb je er aan als jongeren sociaal wenselijke antwoorden geven maar niet komen met de werkelijke keuzes die ze maken of de werkelijke dingen die ze denken? Weinig, is inderdaad het beste antwoord op deze vraag. Uiteraard zul je soms ook streng dienen te zijn en een jongere verwijderen o.i.d. omdat die de groepsbijeenkomst verstoort en de regels aan zijn laars lapt. Maar schep je het juiste klimaat als Equiptrainer en gebruik je optimaal de zgn. ‘sandwichmethode’ (compliment geven gevolgd door kritischer feedback gevolgd door aanmoediging dan wel compliment) dan kun je verstandig staan wat voor een prachtige Equipgesprekken je met de jongeren kunt hebben over veel verschillende dilemma’s.

2.4. Een paar praktijk voorbeelden van morele dilemma gesprekken.

Om een paar voorbeelden te geven van gesprekken die naar voren kwamen aan de hand van de verschillende dilemma’s begin ik met het eerder geschetste auto diefstal dilemma van Rodney en Alonzo. Dit gesprek leverde in Hongarije bijvoorbeeld (vanuit FC Teylingereind is de Equip methode inmiddels ook getraind in Oekraïne, Hongarije, Letland en België, waar in Oekraïne de pedagoog Makarenko al in de vorige eeuw enigszins vergelijkbare groepen opzette in jeugdinrichtingen) een open gesprek op wat vanuit 1 deelnemer heftig ingezet werd. Deze deelnemers was zelf in de jeugdgevangenis waar we trainden beland doordat hij na afloop van een discobezoek met een twee vrienden en een vriendin in een gestolen auto met drank op was gaan rijden. Hij zat achter het stuur en was met de auto in een slip geraakt

en tegen een boom aan gereden. Zijn 3 leeftijdsgenoten waren alle drie op slag dood, hij overleefde zelf als een wonder dit ongeluk.

Wel kwam hij, flink gewond, in een ziekenhuis terecht waar hij verpleegd werd en psychiatrische hulp kreeg. Vervolgens werd hij dus overgebracht naar de jeugdgevangenis, waar hij met 9 andere jongens in een Equipgroep terecht kwam, met o.a. mij als tijdelijke Equiptrainer. Deze jongen bezwoer de andere jongens nooit een auto te stelen omdat: 'je niet weet wat er gebeuren kan'. En: 'je hebt zelf je rijbewijs niet, dus je weet niet echt hoe je een auto moet besturen'. Daarbij gebruikte hij ook indringende argumenten als: 'ik heb meegemaakt hoe het volkomen fout kan aflopen, dus doe het nooit' en: 'als je vrienden zo dood gaan en jij bent daar schuld aan dan voel je je zo ellendig daarover, dat is met geen woord te beschrijven en is dat het ergste wat je kan overkomen'.

Na dit soort indringende argumenten ('positieve peergroup pressure' volgens het Equip programma) was er nog maar 1 jongen in de groep van 10 die openlijk zei dat hij desondanks wel een auto zou stelen om te joyriden. Wij prezen deze jongen om zijn eerlijkheid en vroegen uiteraard ook door waarom hij dit dan toch zou doen.

Hij vertelde dat hij een goed chauffeur was en dat hem geen ongeluk zou overkomen. Uiteraard probeerde de hele groep hem vervolgens met goede argumenten op andere gedachten te brengen, maar dat lukte bij deze jongen niet.

In deze Equipgroep was er ook grote emotionele steun naar de jongen die het ongeluk veroorzaakt had waarbij zijn 2 vrienden en ene vriendin waren omgekomen, het was een erg goede bijeenkomst.

Uiteraard verlopen de bijeenkomsten soms ook wel minder goed, zijn er dan deelnemers die er geen zin in hebben en de boel lopen te verzieken e.d.

Zaak is dan om enthousiasmerend te blijven, andere rollenspelen in te zetten, te ontdekken waarom sommige deelnemers minder gemotiveerd zijn. (Net een straf aangezegd gekregen? Iets ergs op de groep gebeurd?) Vaak kan het op een goede manier stimulerend werken om in het begin van de bijeenkomst in een kort rondje na te gaan hoe het ervoor staat: wat er gebeurd is net voordat de groep bij elkaar gekomen is, hoe iedere deelnemer erbij zit.

Een ander voorbeeld is het dilemma waarbij een jongen moet kiezen tussen zijn ouders. Zijn moeder wacht thuis met het eten, zijn vader zit misschien weer in de kroeg. De jongen is eerder op zijn fiets langs de kroeg gereden en heeft zijn vader daar zien zitten. Nu hadden zijn ouders net afgesproken dat zijn vader niet meer naar de kroeg zou gaan en zou stoppen met drinken. De vraag bij dit dilemma is ook wel: wat zou deze jongen moeten doen? Zijn vader in bescherming nemen en niets tegen zijn moeder zeggen als ze ernaar vraagt: 'weet jij of je vader soms weer in de kroeg zit?' Of wel tegen zijn moeder zeggen dat hij zijn vader in de kroeg heeft gezien?

Uiteraard is dit niet het gemakkelijkste dilemma voor de jongeren. Wat in meerdere bijeenkomsten met de jongeren naar voren kwam is het gevaar van een 'kwade dronk' (slaan, mishandeling en erger) bij de drankzucht van de vader. Stel je voor dat de vader dronken thuis komt en dan moeder en de kinderen in elkaar slaat, wat dan? Een van de jongeren kwam op een fantastisch idee. Hij zei: ik zou mijn grootouders bellen en zeggen dat ze snel moeten komen, voordat mijn vader terug is van de kroeg. Dan kunnen mijn grootouders met hem praten en hem zeggen dat hij van de drank af moet blijven omdat dan zijn hele gezin kapot gaat. Zo blijkt een argument van de jongeren afkomstig zo creatief en goed gevonden te zijn dat wij als trainers of staf er nooit op gekomen zouden zijn.

Een ander voorbeeld van dit goed en creatief vinden is het dilemma van het marsmannetje. Een marsmannetje moet een andere planeet opzoeken om zich te vestigen, dat kan een planeer

zijn waar iedereen elkaar het leven zuur maakt en de hersens in slaat (planeet A) of een planeet waar de mensen elkaar proberen te helpen om het leven aangenaam te maken (planeet B). Wat zou je het marsmannetje adviseren om te doen.

In meerderheid kiezen de jongeren meestal voor planeet B. Daar kun je tenminste nog rustig en onbezorgd leven, daar helpen mensen elkaar en ben je je leven zeker.

Toch kwam er in Oekraïne ooit iemand met de aanbeveling om naar planeet A te gaan. Want, zo was de redenatie, dan kan je daar de boel bekeren en zeggen dat het helemaal anders moet. Dan zit je ineens op stadium 5 van Kohlberg met je argument, want je wilt meer doen dan de regels volgen, je wilt een zeer positieve bijdrage leveren aan het leven op die planeet A. We kregen vervolgens wel een gesprek in hoeverre je dan wel je leven zeker bent als je dit zou gaan doen. Wel blijkt ook hieruit dat niet alleen de keuze bepaalt of je argumenten op een stadium 1 of 5 van Kohlberg zitten, maar vooral dat je argumenten dat bepalen. Je zou voor planeet B (de 'juiste keuze') kunnen kiezen met als argument bijv: 'dan krijg je minder straf als je dingen fout doet, want die mensen zijn aardig'. Wat een stadium 1 argument is om planeet B te kiezen.

Uit deze voorbeelden blijkt m.i. dat het erg interessant en boeiend kan zijn om deze morele dilemma gesprekken met de jongeren te houden. Overigens is er ook onderzoek gedaan² wat aan geeft dat leerlingen in deze leeftijd van 12 tot 18 jaar meer belang hechten aan 'morele issues en dilemma's' dan hun leraren denken. Ik hoop dat ik ook duidelijk heb kunnen maken dat het de bedoeling is om als equiptrainer jongeren te stimuleren en goed te begeleiden bij het gebruik van argumenten van het stadium 3 en hoger van Lawrence Kohlberg. Daarbij gaat het er vooral om de jongeren zodanig te bevragen dat ze elkaar die 'juiste argumenten' voorhouden zodat ze elkaar op deze manier (positieve 'peer group pressure') in een hoger stadium van morele ontwikkeling brengen.

Inmiddels heeft onderzoek van drs. Coralijn Nas (die daar in juni 2005 op promoveerde) aangetoond dat jongeren op Teylingereind, die het Equipprogramma gedurende 3 maanden volgden, significant minder denkfouten maken dan jongeren in een vergelijkbare gesloten instelling die dit niet deden. Ook dachten de jongeren in Teylingereind significant negatiever over criminaliteit.

Dat zijn uiteraard erg mooie resultaten, waar drs. Marjo Lobach in een eerder afstudeeronderzoek al vond dat een kleinere groep jongeren die 6 weken het Equip programma volgden significant minder de schuld bij anderen legden, vergeleken met een groep jongeren die het Equip programma niet volgden. Omdat de N hier erg klein was (12) is het niet verantwoord dit als 'wetenschappelijk bewijs' te presenteren. Toch kan dit een aanwijzing zijn dat jongeren die het Equip programma volgden minder externaliseren, maar meer kijken naar hun eigen aandeel in ruzies, vechtpartijen, criminele activiteiten e.d. Inmiddels werken al meer (gesloten) instellingen in Nederland, Hongarije, Oekraïne en België met het Equip programma. Het zou goed zijn als ook elders gedegen wetenschappelijk onderzoek naar de werking van het Equip programma plaats zou vinden.

2.5. Conclusies en aanbevelingen.

Na zes tot zeven jaar ervaring met het Equip programma in verschillende instellingen in Nederland en andere landen lijkt het zo te zijn dat het Equip programma inderdaad bepaalde achterstanden bij jongeren van 12 tot 18 jaar in de morele ontwikkeling kan helpen in te

² Lind, G.: 'What do moral educators know about their students? A study of pluralistic ignorance'.
Op de site: www.uni-kostanz.de/ag-moral/pdf/lind-1992_Pluralistische-Ignoranz.pdf

lopen. Ook wetenschappelijk onderzoek lijkt voorzichtig in deze richting te wijzen. Met name het onderdeel waarin de morele ontwikkeling getraind wordt door middel van het aanbieden van ‘dilemma’s’ zou uitstekend geschikt zijn om deze achterstanden in morele ontwikkeling te verhelpen en te trainen.

Wel is het goed om te realiseren dat alle vier de onderdelen van het Equip programma met elkaar samenwerken en elkaar versterken. Waarschijnlijk heeft het veel minder zin alleen het onderdeel met morele dilemma’s aan te bieden, het programma werkt waarschijnlijk door de hechte verbondenheid van de 4 eerder uitgebreid beschreven onderdelen.

Ook valt of staat een goede dilemma training met erg goed getrainde, enthousiaste en goed gemotiveerde trainers. Deze dienen ook weer genoeg tijd te hebben om de trainingen voor te bereiden, een kort overdrachtsverslag te schrijven en intervisie te gebruiken als onderlinge ondersteuning en om vooruit te komen met de training. Op het moment dat een instelling deze tijd niet beschikbaar stelt voor de trainers dan zal de kwaliteit van de Equip training op een gegeven moment (drastisch) kunnen afnemen. Verder is het sterk aan te bevelen om door de hele instelling heen de terminologie die met Equip samenhangt bekend te maken. Zodat ook beveiligers weten wat (hun eigen) denkfouten en probleemnamen zijn als jongeren het er met ze over hebben.

Uiteraard is het mijn aanbeveling om in alle (gesloten) instellingen die met dergelijke jongeren werken het Equip programma te gaan gebruiken. Ook instellingen die al met andere programma’s werken (zoals ‘het sociaal-competentiemodel’) kunnen m.i. uitstekend met het Equipprogramma aan de slag. In de gesloten jeugdinrichting ‘Den Hey-acker’ blijkt dat beide programma’s uitstekend samen kunnen gaan en elkaar zelfs kunnen versterken.

Nogmaals: de instelling dient wel het gebruik en de voorbereiding van het Equip programma op een juiste manier te faciliteren. Het heeft geen zin een programma te introduceren waar de trainers na een half jaar zich teleurgesteld van terug trekken omdat de juiste omstandigheden om het programma uit te voeren ontbreken.

Verder is achter in de implementatiegids voor het Equip programma een zelf evaluatie formulier te vinden waarmee de trainers zelf kunnen evalueren of ze het programma wel op de goede manier uitvoeren. Mijn aanbeveling zou om dit formulier regelmatig te gebruiken, het wijst op een aantal essentiële punten waaraan men zich zou dienen te houden bij de training van de verschillende onderdelen.

Als laatste zou ik de aanbeveling willen onderstrepen om goed en grondig wetenschappelijk onderzoek te blijven financieren en uit te voeren naar de werking van het Equip programma.

Literatuur:

Filonov G.N.(1994). Anton Makarenko. Published in *Prospects: the quaterly review of comparative education* vol. XXIV, no. 1/ 2, (pp 77 – 91). Paris: Unesco.

Gibbs, J.C., Potter, G.B. & Goldstein A.P. (1995). *The Equip Program*. New York: Research Press.

Gibbs, J.C., Potter, G.B. & Goldstein A.P. (2000). *Implementation Guide to the Equip Program*. New York: Research Press.

Holzkamp, K. (1972). *Kritische Psychologie*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.

Kupriyevich, O. (2001). *English for lawyers, Human Rights Protection*. Kiev: Publishing House.

Leeman, L.W., Gibbs, J.C. & Fuller, D. (1993). Evaluation of a multi-component group treatment program for juvenile delinquents. In *'Aggressive Behavior'*, (Volume 19), 281-292.

Lind, G. (1992): *'What do moral educators know about their students? A study of pluralistic ignorance'*.

Op de site: www.uni-kostanz.de/ag-moral/pdf/lind-1992_Pluralistische-Ignoranz.pdf

Lobach, M. (2001). *De oorzaak van de criminaliteit is de crimineel*. Utrecht: afstudeerscriptie, Universiteit van Utrecht.

Makarenko, A.S. & Gorki A.M. (1991) *Zeugnisse einer Schöpferischen Freundschaft*. Herausgegeben, Fronhausen: td publications

Misiak, H. & Sexton, V.S. (1966). *History of Psychology*. New York: Grune and Stratton.

Nuber, U. (1994). *De Valkuil van het Egoïsme*. Ambo.

Samenow, S. E. (1984). *„Inside the Criminal Mind“*. New York: Times Books, Random House.

Westerlaak, J. van. (2003). Die Selbstverantwortung der Jugend, die Vergangenheit in Europa und das Equip Programm. *„Materiellen zur Kriminalpolitik, Band 10 (CDRom)“*. Bremen: Bremer Institut für Kriminalpolitik

Over Lawrence Kohlberg op het internet o.a.:

<http://www.xenodochy.org/ex/lists/moraldev.html>

<http://www.psy.pdx.edu/PsiCafe/KeyTheorists/Kohlberg.htm>

http://gseweb.harvard.edu/news/features/larry10012000_page1.html

<http://mentalhelp.net/psychhelp/chap3/chap3h.htm>

<http://faculty.plts.edu/gpence/html/kohlberg.htm>

Voor meer informatie over het Equip Program: westerla@dds.nl